

T

The Art of Roti – The Space of Rohingyas: Roti and Identity Formation of Rohingya People in Thai Short Stories

Tanikan Jinapant^{1,*}

Received: February 3, 2020 Revised: April 30, 2020 Accepted: May 5, 2020

Abstract

The purpose of this article is to study the role of roti and the creation of Rohingya identity in two Thai short stories, namely “Rohingya Roti” by Suwichanon Rattanapimol and “The World’s Ugliest Roti Seller” by Artyasit Srisuwan. It can be concluded from the study that the Thai short stories portray Rohingya people in a role of roti sellers, giving roti an important role in creating identity and social space for Rohingya ethnicity. Roti selling job becomes a tool to profess Rohingyas through their skills in making roti to create new social awareness that significantly connects to civil sector. As a result, Rohingyas can reveal themselves in community as ordinary working people. Notably, roti returns the voice to Rohingyas in form of dialogs exchanged while making and waiting for roti, sharing painful memories of Rakhine and Myanmar land. The voice of roti, therefore, creates wider social awareness about Rohingyas, especially being Rohingyas that become a part of the society, and able to move and cross the space to connect with other forms of society.

Keywords: roti, Rohingya, social space

¹ Department of Thai Language, School of Humanities and Applied Arts, University of the Thai Chamber of Commerce

* Corresponding author. E-mail: tanikan_jin@hotmail.com

ศ

ศิลปะแห่งโรตี พื้นที่ของโรตียา: โรตีกับ การก่อรูปอัตลักษณ์ของโรตียาในเรื่องสั้นไทย

ธนิกาญจน์ จินาพันธ์^{1*}

วันรับบทความ: February 3, 2020 วันแก้ไขบทความ: April 30, 2020 วันตอบรับบทความ: May 5, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของโรตีกับการก่อรูปอัตลักษณ์โรตียาในเรื่องสั้นไทย 2 เรื่อง คือ เรื่องสั้นเรื่อง “โรตีโรตียา” ของสุวิชาชนนท์ รัตนกมล และ เรื่องสั้นเรื่อง “คนขายโรตีที่ซี้เหวที่สุดในโลก” ของ อาชญาลิทธิ ศรีสุวรรณ ผลการศึกษา สรุปว่า เรื่องสั้นไทยได้เสนอภาพโรตียาในบทบาทของการเป็นพ่อค้าโรตี และทำให้โรตีเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการก่อรูปอัตลักษณ์และการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ชาติพันธุ์โรตียา โดยทำให้อาชีพโรตีเป็นเรื่องของการประกาศตน (profess) ผ่านความเชี่ยวชาญในการทำโรตีของชาวโรตียาเพื่อสร้างการรับรู้ทางสังคมแบบใหม่ที่เชื่อมต่อกับภาคพลเมืองเป็นสำคัญ ส่งผลให้โรตียาสามารถเผยตัวต่อชุมชนอย่างไม่ถูกกีดกันออกและอยู่ในภาพลักษณ์ของการเป็นคนทำมาหากินสุจริตในสังคม ที่สำคัญ โรตีได้คืนเสียงพูดให้แก่โรตียาในรูปแบบสนทนาขณะทำและรอโรตี ถ่ายทอดความทรงจำเจ็บปวดถึงรัฐยะไข่และแผ่นดินพม่า โรตีจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการรับรู้ทางสังคมเกี่ยวกับโรตียาให้กว้างขวางออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเป็นโรตียาที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในสังคม ทั้งยังสามารถเลื่อนไหลและข้ามพื้นที่ไปสู่การเชื่อมต่อกับสังคมในรูปแบบอื่น ๆ อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: โรตี โรตียา พื้นที่ทางสังคม

¹ สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

* Corresponding author. E-mail: tanikan_jin@hotmail.com

บทนำ

โรฮิงญา (Rohingya) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของรัฐยะไข่ หรือรัฐอาระกัน ประเทศเมียนมา ชื่อ “โรฮิงญา” เริ่มปรากฏและเป็นที่รับรู้ของคนไทยจากปัญหาความรุนแรงในรัฐยะไข่ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 2555 ส่งผลให้ชาวโรฮิงญาที่นับถือศาสนาอิสลามต้องอพยพข้ามพรมแดนมายังประเทศไทย และเป็นข่าวใหญ่ในเรื่องการตกเป็นเหยื่อในขบวนการค้ามนุษย์ สำหรับข้อถกเถียงเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาติพันธุ์โรฮิงญาในแผ่นดินประเทศพม่านั้น อเนกชัย เรื่องรัตนगर (2562) กล่าวถึงสถานะของโรฮิงญาในประเทศพม่าไว้ว่า ชาวพม่าเชื่อว่า โรฮิงญาไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในพม่า แต่เป็นกลุ่มคนจากอินเดียและจากเมืองจัตตะกอง (Chittagong) ของบังกลาเทศที่ทยอยอพยพเข้ามาในรัฐอาระกัน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15-16 และอพยพมาจำนวนมากขึ้นเพื่อแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้ที่สูงขึ้นในช่วงเจ้าอาณานิคมอังกฤษเข้ายึดครองพม่าใน ช่วงปี ค.ศ. 1824-1948 ทั้งนี้ นักประวัติศาสตร์ชาวพม่าบางท่านระบุว่า กลุ่มปกครองของชาวมุสลิมเบงกาลีกำหนดคำว่า “โรฮิงญา” ขึ้นมาเพื่อเป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1951 ไม่ได้มีประวัติศาตร์ยาวนานผูกพันกับแผ่นดินแม่ดังที่ชาวโรฮิงญายกมากล่าวอ้าง จึงทำให้ชาวพม่าปฏิเสธการมีตัวตนของชาติพันธุ์โรฮิงญา และยังคงเรียกมุสลิมเหล่านั้นว่า “เบงกาลี” (Bengali) เพื่อย้ำให้เห็นว่าเป็นผู้อพยพมาจากแคว้นเบงกอล

นอกจากนี้ กระทรวงการต่างประเทศพม่ายังออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 ว่า “ชาวโรฮิงญาไม่ได้เป็นหนึ่งใน 135 กลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบัน ในทางประวัติศาสตร์ก็ไม่เคยมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าโรฮิงญาในพม่าเช่นกัน” (อเนกชัย เรื่องรัตนगर, 2562, น. 97) ทำให้ชาวโรฮิงญาต้องกลายเป็นคนไร้สัญชาติ มีสถานะเป็นเพียงผู้อพยพมาอาศัยอย่างผิดกฎหมายบนดินแดนเกิดของตนเอง และไม่ได้รับความคุ้มครองใด ๆ จากรัฐบาลพม่า เมื่อชาวโรฮิงญาถูกจัดให้เป็นคนอื่นจึงทำให้กองทัพพม่ามีความชอบธรรมในการใช้กำลังเข้าปราบปราม หรือใช้ปฏิบัติการทางทหารในระดับที่มีความรุนแรงสูงกว่าปฏิบัติการที่เกิดขึ้นกับชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ (อเนกชัย เรื่องรัตนगर, 2562)

หลังจากเหตุการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดกับชาวโรฮิงญาในรัฐยะไข่ ประเทศเมียนมา ในปี 2555 จนนำไปสู่การอพยพทางเรือเพื่อขึ้นฝั่งที่ประเทศไทยของโรฮิงญาจำนวนมาก และการมีข่าวจับกุมเครือข่ายการค้ามนุษย์โรฮิงญาในปี 2558 นักเขียนไทยได้นำเสนอเรื่องราวของโรฮิงญาขึ้นในบทบาทของการเป็นพ่อค้าโรติ และใช้ “โรติ” เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้างความหมายเรื่องโรฮิงญาในการรับรู้ของคนในสังคมไทยอย่างน่าสนใจ จากการสำรวจวรรณกรรม พบว่า เรื่องสั้นไทยที่นำเสนอภาพโรฮิงญาในฐานะการเป็นตัวละครสำคัญและอยู่ในบทบาทของการเป็นพ่อค้าโรติมี 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสั้นเรื่อง **“โรติโรฮิงยา”** ของ สุวิษานนท์ รัตนกิมล ในรวมเรื่องสั้นสัตว์ และเรื่องสั้นเรื่อง **“คนขายโรติที่ขี้เหร่ที่สุดในโลก”** ของ อาชญาลิทธิ ศรีสุวรรณ ในรวมเรื่องสั้นบ้านเป็นที่อยู่ของคนอื่น

ผู้เขียนบทความเห็นว่าเรื่องสั้น 2 เรื่องนี้น่าสนใจในด้านที่นักเขียนได้นำเสนอภาพโรฮิงญาในบทบาทของการเป็นพ่อค้าโรติและแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพโรติที่มีต่อชาติพันธุ์โรฮิงญาอย่างแนบแน่น

สัมพันธ์กัน อีกทั้งเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี่ยังตีพิมพ์ในเวลาไล่เลี่ยกัน กล่าวคือ เรื่องสั้นเรื่อง **“คนขายโรตีที่ซีเหร่ที่สุดในโลก”** ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารเรื่องสั้นรายฤดูกาลชื่อ ราหุอมจันทร์ Vol. 17 เมษายน-กันยายน 2559 ลงพิมพ์ในนามปากกา “คล้ายปรีชา วิชาเวียน” ก่อนจะมาพิมพ์รวมเล่มใน รวมเรื่องสั้นชื่อบ้านเป็นที่อยู่ของคนอื่น ในปี 2560 และ เรื่องสั้นเรื่อง **“โรตีโรฮิงญา”** ตีพิมพ์ครั้งแรกในเนชั่นสุดสัปดาห์ ธันวาคม 2559 ก่อนจะมาพิมพ์รวมเล่มในรวมเรื่องสั้นชื่อสัตว์ ในปี 2560 เช่นเดียวกัน การเกิดขึ้นของเรื่องสั้นที่เสนอภาพโรฮิงญาทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว นับเป็นการขยายมโนทัศน์ที่มีต่อชาติพันธุ์โรฮิงญาให้กว้างขวางออกไปจากเดิมอย่างน่าสนใจ

ประเด็นสำคัญ คือ การนำเสนอภาพโรฮิงญาในเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นมุมมองใหม่ที่มีต่อชาติพันธุ์โรฮิงญา ว่าด้วยการนำเสนอให้เห็นว่าโรฮิงญาสามารถเป็นอย่างอื่นได้ ไม่จำเป็นต้องถูกกักภาพลักษณะให้อยู่แต่ในรูปของการเป็นมนุษย์เรือหรือเป็นเหยื่อในขบวนการค้ามนุษย์อันเป็นภาพลักษณะซึ่งถูกจัดวางอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นสำคัญ ดังนั้น การปรากฏโรฮิงญาในรูปแบบอื่น ในที่นี้คือการเป็นโรฮิงญาที่ประกอบอาชีพขายโรตี มีบริบทแวดล้อมทางสังคมที่อยู่ในสัมพันธ์กับคนในชุมชนในฐานะการเป็นพลเมืองของสังคม ไม่ใช่โรฮิงญาที่ถูกจัดวางด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังที่เคยปรากฏในการนำเสนอข่าวจากหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์

ผู้เขียนบทความสนใจที่จะศึกษาภาพโรฮิงญาในเรื่องสั้นไทยโดยใช้แนวคิดของฌาคส์ ร็องซีแยร์ (Jacques Rancière) เรื่องการจัดแบ่งและการแบ่งแยกความจริงทางสังคมใหม่ เป็นการตั้งคำถามกับแนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสูงต่ำ การครอบงำ และการเก็บกดปิดกั้นคนไร้รัฐและไร้เสียงในสังคม หรือที่ ร็องซีแยร์เรียกว่า “ตรรกะตำรวจ” (the police logic) (Rancière, 1999 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2553) โดยอธิบายว่า หลักการพื้นฐานของสังคมคือการแบ่งแยกการจัดชั้นสูงต่ำ เพื่อสร้างความไม่เสมอภาคให้เกิดขึ้น แต่การเมืองเป็นเรื่องของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ความเป็นการเมืองสำหรับร็องซีแยร์จึงเป็นเรื่องของสุนทรียศาสตร์ เพราะนำไปสู่การจัดแบ่งและการแบ่งแยกความเป็นจริงทางสังคมใหม่ ด้วยการสร้างการรับรู้แบบใหม่ขึ้นมา เพื่อทำให้เสียงและตัวตนที่ไม่เคยมีเสียงและไม่เคยมีพื้นที่ได้กลับเข้ามามีเสียงและมีพื้นที่ในระบบการสื่อสารของสังคม

การจะได้กลับเข้ามามีเสียงและมีพื้นที่ในสังคม คือ การต้องสร้างการรับรู้เกี่ยวกับโรฮิงญา ในด้านมุมมองใหม่ให้เกิดขึ้นแก่สังคม ในภาควรรณกรรม เรื่องสั้นไทยได้นำเสนอภาพของโรฮิงญาในแบบอื่นขึ้นมาที่ไม่ใช่ภาพของการเป็นมนุษย์เรือ (boat people) แต่เป็นมนุษย์โรฮิงญา (Rohingya) ที่มีชีวิต และมีพื้นที่ทางสังคมที่เชื่อมต่อกับผู้คนในบทบาทของการเป็นพ่อค้าโรตี ซึ่งการให้โรฮิงญาอยู่ในบทบาทของพ่อค้าโรตีนี้เองได้สร้างการรับรู้แบบใหม่ขึ้นมาให้กับคนในสังคม ไม่ใช่โรฮิงญาในภาพลักษณ์ที่สังคมรับรู้จากข่าวหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ในด้านที่ว่า ผอม ผิดำ ตัวเหผิน แออัดกันอยู่บนเรือหาแผ่นดินที่จะขึ้นฝั่ง เป็นมนุษย์เรือและคนไร้รัฐที่พม่าไม่นับเป็นพลเมืองของตน หากแต่เรื่องสั้นไทยทั้งสองเรื่องได้แสดงภาพโรฮิงญาที่เป็นอยู่ต่างนอกจากการเป็นมนุษย์เรือและเป็นเหยื่อในขบวนการค้ามนุษย์ นั่นคือ การเป็นโรฮิงญาขายโรตี ซึ่งอาชีพขายโรตีนี้เองได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความหมายและใส่คุณค่าทางสังคมให้กับชาวโรฮิงญา

การเป็นคนขายโรตีทำให้เขาเป็นเช่นเดียวกับคนทำงานคนอื่น ๆ ในสังคม คือ เป็นคนทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัว มีชีวิตที่ได้สร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นนอกเหนือจากคนในชาติพันธุ์เดียวกับตน การสร้างการรับรู้เรื่องโรตีสัญญาแบบใหม่ดังปรากฏในตัวบทนี้เองได้เปิดวิธีคิดและมุมมองที่มีต่อโรตีสัญญาในสังคมไทยอย่างน่าสนใจ

1. โรตีสัญญา: บทบาทของโรตีสัญญาต่อการก่อรูปอัตลักษณ์โรตีสัญญา

โรตี (Roti) เป็นชื่ออาหารแขกชนิดหนึ่ง ทำด้วยแป้งสาลีนวดแล้วแผ่เป็นแผ่น ทอด หรือปิ้งในกระทะแบน ใช้กินอย่างขนมปัง ถ้าเป็นของคาวมักกินกับแกงกะหรี่ ถ้าเป็นของหวานมักกินกับนมข้นหวานและน้ำตาล โรตี เป็นอาหารหลักของคนแถบเอเชียใต้ ในปัจจุบัน พบว่า ผู้ขายในประเทศไทยจำนวนมากไม่น้อยเป็นชาวเอเชียใต้ ได้แก่ ชาวปากีสถาน ชาวอินเดีย หรือ บังกลาเทศ

ในเรื่องสั้นไทย นักเขียนได้นำเสนอภาพของชาวโรตีสัญญาในด้านที่ทำให้ “โรตี” ได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์สำคัญของโรตีสัญญา ดังที่ ธานีินทร์ สาละม (2558) จากศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อธิบายบทบาทและความสำคัญของโรตีสัญญาที่มีต่อของชาติพันธุ์โรตีสัญญาว่า โรตีเป็นศิลปะและอัตลักษณ์ของการทำมาหากินของคนพลัดถิ่นชาวโรตีสัญญา เราต้องเข้าใจว่าคนโรตีสัญญาเขา กินข้าวเป็นอาหารหลักเหมือนเรา เขาไม่ได้กินโรตีเป็นอาหารหลักเหมือนคนแถวตะวันออกกลาง แต่ทำไมเราไปที่ไหนก็จะเห็นแต่โรตีสัญญาขายโรตี มันเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เขาเรียนรู้และสอนกันในกลุ่มของเขา ฝึกฝนพัฒนา และใช้โรตีเป็นศิลปะในการดำรงชีพ มีการต่อรอง มีศิลปะในการขาย มีการให้ชิมก่อน มีการสร้างเพื่อนบ้าน หลายครั้งที่เขาถูกข่มขู่ เอาโรตีไปกินฟรี แต่มีแม่ค้าคนไทยข้าง ๆ ไปทวงมาให้ มันเป็นศิลปะในการต่อรองกับอำนาจรัฐและสังคมให้เขาดำรงอยู่ได้

สำหรับชาวโรตีสัญญา การทำโรตีจึงเป็น “วิชาความรู้” อันสำคัญแขนงหนึ่งที่ต้องร่ำเรียนและฝึกฝนให้ชำนาญตั้งแต่การนวดแป้ง สะบัดแป้ง จนกระทั่งถึงการนำแป้งลงทอดเป็นโรตีหนึ่งแผ่น เพื่อที่จะใช้โรตีเป็นเครื่องมือสร้างพื้นที่ทางสังคมให้ตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพื้นที่ของการขายโรตี คือ พื้นที่สาธารณะ เช่น ชุมชน ตลาด หน้าโรงเรียน รวมถึงถนนสายเล็ก ๆ ที่ทอดไปสู่หมู่บ้าน อีกทั้งโรตีสัญญายังเป็นขนมที่ขายให้สำหรับคนทุกเพศทุกวัย “วิชาการทำโรตี” ของชาวโรตีสัญญาจึงไม่เพียงแต่เป็นอาชีพเลี้ยงปากท้องและช่วยให้อยู่รอดได้ในสังคมต่างบ้านต่างเมืองเท่านั้น หากยังเป็นเครื่องมือสำคัญให้แก่โรตีสัญญาเพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่ตนเอง ดังจะเห็นได้จากการมีตัวตนและได้รับการยอมรับจากลูกค้าโรตีในชุมชน ทั้งจากนักศึกษามหาวิทยาลัยและลูกค้าผ่านทาง การเสนอภาพโรตีสัญญาในบทบาทของการเป็นคนขายโรตีสัญญาไปสู่การประกอบสร้างความหมายเรื่องโรตีสัญญาในรูปลักษณะใหม่ที่สัมพันธ์กับสังคมและคนในชุมชน ไม่ใช่มนุษย์เรือที่ถูกตีตราและถูกกีดกันออกจากสังคม กล่าวได้ว่า อาชีพโรตีสัญญาได้เปิดให้เห็นพื้นที่ใหม่ของโรตีสัญญาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้คนและสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

1.1 ศิลปะแห่งโรตีก่อรูปอัตลักษณ์โรตึงญา

เรื่องสั้นไทยกลุ่มหนึ่งได้นำเสนอเรื่องราวของโรตึงญาที่สร้างการรับรู้ของสังคมที่มีต่อโรตึงญาในรูปแบบใหม่ นอกเหนือจากเรื่องความเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ นั่นคือ การเป็นโรตึงญาชายโรตี สิ่งที่น่าสนใจในการเสนอภาพการเป็นพ่อค้าโรตีของชาวโรตึงญาที่ปรากฏในเรื่องสั้น “โรตีโรตึงญา” ของ สุวีรานนท์ รัตนกิมล และเรื่องสั้นเรื่อง “คนชายโรตีที่ซี้แหร่ที่สุดในโลก” ของ อาชญาลิทธิ ศรีสุวรรณ คือ การทำให้ “อาชีพชายโรตี” เป็นคุณลักษณะเฉพาะสำคัญที่อยู่คู่กับชาติพันธุ์โรตึงญา ยิ่งไปกว่านั้น คือ ตัวบทได้ทำให้เห็นว่าการขายโรตีของชาวโรตึงญาไม่ได้เป็นแค่อาชีพที่เลี้ยงตัวให้รอด แต่เป็นเรื่องของ “การประกาศตัว” (profess) ดังที่ ออกุสต์ บล็องกี (Auguste Blanqui) (Ranciere, 1999 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2561) นักปฏิวัติชาวฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 19 กล่าวว่า อาชีพไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ว่า คือ งานอย่างที่ตรรกะของอำนาจเข้าใจ แต่อาชีพเป็นเรื่องของการประกาศตัว (profess) และนี่อาจเป็นที่มาของคำว่าอาชีพในภาษาอังกฤษว่า profession เอกลักษณะจึงเป็นเรื่องที่ต้องประกาศให้เห็นและได้ยินอย่างเปิดเผยและทำให้เกิดการยอมรับจากตรรกะของอำนาจ

การสร้างชุดความคิดใหม่เกี่ยวกับชาติพันธุ์โรตึงญาด้วยการทำให้อาชีพโรตีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่สัมพันธ์แนบแน่นกับชาวโรตึงญาจนนำไปสู่การมีพื้นที่ในชุมชน ในที่นี้ สิ่งที่เรียกว่า “โรตึงญา” ในเรื่องสั้นไทยจึงไม่ใช่การถูกแช่แข็งของชาติพันธุ์ไว้รัฐที่อพยพจากรัฐยะไข่ ประเทศพม่า หรือถูกตีตราว่าเป็นมนุษย์เรื้อ แต่ความหมายของโรตึงญาที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทย “โรตึงญา” คือ ชื่อของผู้อพยพมาจากพม่าเป็นโรตึงญาที่มีชีวิตในมิติอื่น ๆ นั่นคือ การมีอาชีพชายโรตี มีครอบครัว มีความใฝ่ฝันและความปรารถนาเช่นเดียวกับชาติพันธุ์อื่น ๆ และคนอื่น ๆ ในสังคม การเป็นโรตึงญาชายโรตีที่กลุ่มลูกค้าผู้อยู่ในสถานะของพลเมืองไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐ มีบทสนทนาที่โรตึงญาที่มีสิทธิ์ในการพูด องค์กรประกอบดังกล่าวนี้ได้เข้ามาเป็นส่วนในการตั้งคำถามกับแนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสังคม หรือที่ร้องซีแยร์ เรียกว่า ตรรกะแบบตำรวจ (the police logic) อันเป็นตรรกะที่ทำให้พวกเขาถูกกดทับและถูกมองข้ามจากสังคม ดังนั้น การเชื่อมตนเองกับภาคพลเมืองจึงเป็นการลากเส้นแบ่งใหม่ที่จะนำโรตึงญาออกไปจากการถูกกดทับทางชาติพันธุ์เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมแบบใหม่ นั่นคือ การเป็นคนชายโรตีชาวโรตึงญาจากตัวบท คุณสมบัติสำคัญของตัวละครโรตึงญาชายโรตี คือ “ฝีมือและความเชี่ยวชาญในการทำโรตี” ดังจะเห็นว่านักเขียนได้ให้ความสำคัญกับการทำโรตีโดยการกล่าวถึงวิธีการทำอย่างละเอียด ตั้งแต่ทวงท่า สีลาการ นวดแป้งและการสับแป้งโรตี รวมไปถึงการนำแป้งลงทอดจนเสร็จเป็นโรตีหนึ่งแผ่น ดังตัวอย่างการบรรยายถึงทวงท่าในการนวดแป้งโรตีของพ่อค้าโรตีในเรื่อง “โรตีโรตึงญา” ดังนี้

เขายิ้มมุมปาก มือจับฝ่าถังแป้งเปิดออก หยิบก้อนแป้งเหลือง ๆ วางลงบนแผ่นเหล็ก สีเงินแวววาว มือดำ ๆ ตัดกับสีออกเหลืองของแป้งค่อย ๆ บีบแน่นก้อนนุ่ม ๆ เน้นนิ้วหนักลงไป จนแป้งขยายกว้างออกไป จนบางกลมเหมือนใบบัว

(สุวีรานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 111)

ผมยืนมองนิ้วมือดำ ๆ น้ำมันเยิ้มเคลื่อนไปมาอย่างคล่องแคล่ว ยึดดึงแบ่งบาง ๆ แล้วคลี่ สะบัดอย่างชำนาญอย่างกับมือหว่านแหปากจิวให้บานกลม สายตาจับจ้องแบ่งบาง ๆ กับ ยางยึดด้วยสายตามุ่งมั่น นัยว่าแหปากจิวต้องจับติดปลาตัวงามขึ้นมาแน่ ๆ หย่อนแบ่ง ลงกระทะ ตอกไซ้แล้วคนเร็ว ๆ เสร็จแล้วมือหยิบกล้วยหอมลูกหนึ่งมาวาง

อากัปกิริยาหยิบโน่นนี้เป็นจังหวะอย่างกับถูกโปรแกรมไว้อย่างดี ผมมองตามมือ สีดำคู่ นั้นอย่างไม่ละสายตา...

(สุวิธานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 112)

การบรรยายให้เห็นขั้นตอนของการทำโรตีสี่หนึ่งแผ่นอย่างละเอียด คือ การตั้งใจทำให้ภาพของโรตีสี่ฉาย โดดเด่นขึ้นจากการแสดงฝีมืออันเชี่ยวชาญ ในที่นี้ ภาพของการทำโรตีสี่ถูกบรรยายให้เห็นอย่างพิเศษกว่าธรรมดา อันได้แก่ การให้ภาพของก้อนแบ่งสีเหลืองนวลที่ถูกมือดำ ๆ ค่อย ๆ แปรให้ก้อนแบ่งนั้นเปลี่ยนเป็นแผ่นแบ่งและ แผ่นแบ่งนั้นก็ขยายกว้างออกไปจนบางกลมเหมือนใบบัว ไปจนถึงการเล่นกับแบ่งโรตีสี่ ไม่ว่าจะเป็นการยึดดึงแล้ว คลี่สะบัดอย่างชำนาญ นาฏการที่คนขายโรตีสี่ชาวโรตีสี่ผู้นี้แสดงออกมาโดดเด่นจนทำให้จากแบ่งโรตีสี่ธรรมดา ก้อนหนึ่งกลายเป็นแหปากจิวที่จะจับติดปลาตัวงามขึ้นมาในจินตนาการของผู้ซื้อ การเป็นคนขายโรตีสี่จึงถูกทำให้ ปรากฏขึ้นอย่างพิเศษเพื่อนำเสนอให้เห็นอัตลักษณ์เฉพาะของโรตีสี่ นั่นคือ การมีฝีมือในการทำโรตีสี่ และฝีมือ การทำโรตีสี่นี้เองที่ทำให้โรตีสี่สามารถเผยแพร่ตัวเองสู่สังคม และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้คนในสังคมมองเห็นพวกเขา

นอกจากนี้ สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจให้ถึงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์โรตีสี่อันเด่นชัดขึ้นจากอาชีพขายโรตีสี่ คือ “สีผิวเข้มดำ” ดังตัวอย่างที่การใช้คำบรรยายบอกสีผิวขณะพ้อคำโรตีสี่กำลังวางกับอาชีพของตน เช่น “มือดำ ๆ ตัดกับสีออกเหลืองของแบ่งค่อย ๆ บี้นั้นก้อนนุ่ม ๆ” “นิ้วมือดำ ๆ น้ำมันเยิ้มเคลื่อนไปมาอย่าง คล่องแคล่ว” และ “ผมมองตามมือสีดำนั่นอย่างไม่ละสายตา” เราจะเห็นว่าสิ่งที่นักเขียนบรรยายให้เราเห็น คือ ภาพของ “สีดำน” จาก “มือดำ ๆ” และ “นิ้วมือดำ ๆ” อยู่ทุกครั้งเมื่อบรรยายอากัปกิริยาขณะทำโรตีสี่ น่าสนใจ ว่า “สีดำน” ที่ถูกบรรยายขณะทำโรตีสี่ของพ้อคำชาวโรตีสี่นี้เป็นการฉายให้เห็น “สีดำน” ที่เป็นการบอกถึงสีผิว ตามลักษณะทางชาติพันธุ์เป็นสำคัญ เป็นสีดำนที่ติดกันกับก้อนแบ่งสีเหลืองนวล เป็นคู่ตรงข้ามที่แบ่งโรตีสี่สีเหลือง นวลช่วยขับเน้นให้สีดำนของโรตีสี่แปรเป็นมือแห่งการงานอันน่าชื่นชม ในบทบาทของการเป็นพ้อคำโรตีสี่ชาว โรตีสี่ “สีดำน” จึงไม่ได้ถูกกล่าวย่ำเพื่อแสดงภาพด้านลบอันเกิดจากอคติทางชาติพันธุ์ แต่เป็นการเน้นย้ำสีดำน เพื่อฉายให้เห็นอัตลักษณ์ของโรตีสี่ที่มาพร้อมกับความสามารถในการทำโรตีสี่เป็นสำคัญ

เช่นเดียวกับในเรื่อง “คนขายโรตีสี่ที่ซีเหวที่สุดในโลก” ของ อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ ภาพของ คนขายโรตีสี่ชาวโรตีสี่ที่มีฝีมือในการสะบัดแบ่งโรตีสี่จนเชี่ยวชาญช่วยดึงดูดให้ลูกค้าโรตีสี่ซึ่งส่วนใหญ่เป็น นักศึกษามหาวิทยาลัยสนใจและเป็นลูกค้าประจำ ดังตัวอย่าง

ผมสนใจคนขายโรตีที่ประตูเชียงใหม่ตั้งแต่แรกเห็น เนื่องจากเป็นคนชอบกินโรตีและชอบพูดคุยกับพ่อค้ามาตลอดเมื่อครั้งยังเรียนอยู่ต่างจังหวัด พอได้เห็นชายผิวเข้มดำขลับ ยืนง่วนอยู่กับรถเข็น สะบัดแผ่นแป้งพลิกพลั่วจนคล่องมือก่อนจะนำลงทอดน้ำมันเหลืองร้อน ๆ ทำให้ผมปรารถนาชวนคุยและพยายามถามโน่นถามนี่ทุกครั้งที่ไปซื้อโรตี

(อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2560, น. 24)

ตัวอย่างข้างต้นได้เน้นย้ำอีกครั้งถึงลักษณะสีผิวของชาวโรตึงญาในข้อความที่กล่าวว่า “ชายผิวเข้มดำขลับ” ไปสู่การขยายความที่แสดงให้เห็นฝีมือในการทำโรตีของพ่อค้าชาวโรตึงญาอย่างเชี่ยวชาญและน่าจับตามอง ดังการใช้คำแสดงว่า “ยืนง่วนอยู่กับรถเข็น” “สะบัดแผ่นแป้งพลิกพลั่วจนคล่องมือ” กิริยาท่าทางของพ่อค้าโรตีผู้นี้ล้วนแสดงถึงฝีมือและความเชี่ยวชาญในงานอาชีพของตน และฝีมือในอาชีพนี้เองที่ทำให้เขาสามารถปรากฏตัวในฐานะการเป็นพ่อค้าโรตีและวางตนเองลงในตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและชุมชนสาธารณะ โดยได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ดังจะเห็นได้จากตัวละครผม ผู้ปรารถนาชวนคุยและพยายามถามโน่นถามนี่ทุกครั้งที่ไปซื้อโรตี

กล่าวได้ว่า ท่าทางสะบัดโรตีของพ่อค้าโรตึงญานำไปสู่การเปิดพื้นที่ทางชาติพันธุ์ให้แก่พวกเขา นั่นคือ การเป็นจุดเริ่มต้นของบทสนทนาแห่งความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับชีวิตของคนขายโรตีชาวโรตึงญา จนนำไปสู่เรื่องเล่าจากชาวโรตึงญาที่พูดคุยและตอบคำถามของลูกค้ายิ่งถึงเรื่องราวของตนเอง รวมถึงมูลเหตุของการต้องหนีภัยและหลบหนีมายังประเทศไทย

1.2 ในโรตีมีบทสนทนา: โรตีกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมของโรตึงญา

ดังที่กล่าวมาข้างต้นถึงบทบาทและความสำคัญของโรตีที่มีต่อชาวโรตึงญาในฐานะการเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพและเป็นใบเบิกทางให้สามารถมีพื้นที่โดยไม่ถูกกีดกันออกจากสังคม โรตีจึงเป็นอัตลักษณ์ของชาวโรตึงญาเมื่อขึ้นฝั่งถึงแผ่นดินไทย และได้เข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพื้นที่ให้ชาวโรตึงญา

อ็องรี เลอเฟบวร์ (Henri Lefebvre) (Lefebvre, 1991 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2549) กล่าวถึงพื้นที่ว่า “พื้นที่” (space) ไม่ได้เป็นเพียงลักษณะทางภูมิศาสตร์ (passive geography) รวมทั้งมิได้มีลักษณะเป็นกลาง (neutral) แต่พื้นที่เป็นสมรภูมิแห่งการต่อสู้ของอำนาจต่าง ๆ ในสังคม (site of struggle) พื้นที่จะถูกผลิตและผลิตซ้ำให้กลายเป็น “พื้นที่ทางสังคม” (social space) แบบต่าง ๆ ตามแต่อำนาจของกลุ่มผู้สร้าง ซึ่งพื้นที่ทางสังคม (social space) เป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยกิจกรรม/ปฏิบัติการ การใช้สัญลักษณ์ รวมทั้งการทำให้เป็นปริมาตร (sphere) กล่าวได้ว่า ทุกแห่งหนในสังคมสามารถถูกประกอบสร้างให้เป็นพื้นที่ทางสังคม (social space) ได้ทั้งสิ้น หากว่ามีปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นในบริเวณดังกล่าว

ในสถานะของการเป็นมนุษย์เรือ (boat people) ภาพลักษณ์ของโรฮิงญา คือ การมนุษย์ที่ว่างเปล่า ไร้ตัวตน แต่ในบทบาทของการเป็นพ่อค้าขายโรตี ชาวโรฮิงญาสามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนขึ้นมาเพื่อแปลงเสียงและบอกเล่าถึงเรื่องราวที่ไม่สามารถพูดได้ในสถานะของการเป็นมนุษย์เรือด้วยโรตีของเขา การสร้างพื้นที่ทางสังคมของโรฮิงญาเกี่ยวพันแนบแน่นกับอาชีพขายโรตีอย่างแยกกันไม่ได้

จากตัวบท ด้วยรถเข็นขายโรตี 1 คัน กับโรฮิงญา 1 คน ได้สร้างปฏิบัติการทางสังคมแบบหนึ่งขึ้นมาที่ทำให้เสียงของโรฮิงญาปรากฏขึ้น ลักษณะเฉพาะสำคัญประการหนึ่งของอาชีพขายโรตี คือ การเป็นอาชีพที่เอื้อให้เกิดบทสนทนา การพูดคุยของพ่อค้ากับลูกค้าระหว่างรอโรตี ระหว่างการสับตัดแป้งเพื่อเตรียมลงทอดจนกระทั่งถึงขั้นตอนนำแป้งลงทอดในน้ำมันร้อน การนำแป้งทอดขึ้นมาพักให้สะเด็ดน้ำมันก่อนใส่เครื่องต่าง ๆ ล้วนเป็นขั้นตอนที่ใช้เวลา ขณะเดียวกันก็เป็นการทำโดยไม่มีเสียงอื่นดังรบกวน ช่วงเวลาของการรอโรตีหนึ่งแผ่น จึงเป็นช่วงเวลาสำคัญที่เปิดโอกาสให้ลูกค้าโรตีกับพ่อค้าชาวโรฮิงญาเปิดบทสนทนาเพื่อรู้จักซึ่งกันและกัน และช่วงเวลาดังกล่าวก็เป็นช่วงเวลาของการเปิดพื้นที่ให้โรฮิงญาได้ “แปลงเสียงพูด” เพื่อบอกเล่าถึงสิ่งที่เคยถูกเก็บกด/ปิดกั้นไว้

ในที่นี้ เราจะเห็นปฏิบัติการทางสังคมในการสร้างพื้นที่ของโรฮิงญาขณะสนทนาระหว่างรอโรตี จากลูกค้าโรตีผู้สวมบทบาทเป็นนักข่าวลงพื้นที่ภาคสนาม เปิดบทสนทนาที่ทำให้ได้รู้จักชีวิตความเป็นอยู่ของพ่อค้าโรตีชาวโรฮิงญาในประเทศไทยมากขึ้น ดังตัวอย่างการสนทนาของชายหนุ่มที่ขับรถผ่านทางและจอดแวะซื้อโรตี กับการชวนคุยเชิงซักถามเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับคนขายโรตีผู้นี้

“เรามาจากไหน บังกลาเทศหรือปากี” ผมถาม

เขากำลังพลิกแผ่นแป้งบนกระทะร้อน ครีมสีเหลือง ๆ เดือดปุด ๆ หลอมเป็นเนื้อเดียวกับไข่ รูปร่างพอมสูง ผิวดำเข้ม หลังมือเห็นเส้นเอ็น กางเกงขายาวเก่า ๆ รองเท้ายางเปื้อนฝุ่น เข่าองค์ประกอกับทุ่งไร้อ้อยกว้าง ๆ ยิ่งชวนให้รู้สึกแว้งว่างอย่างภาพเขียนสีของโมนี

“ยะไซ่” เขาตอบ

“โอ มาไกล ชายดีมีัย”

“ห้าสิบก้อน สาสีก้อน” มือเขายังพลิกแผ่นแป้งไปมาบนแผ่นกระทะร้อน ๆ

“ขายดีสิ วันละห้าสิบลูกสามสิบก้อน” ผมพูด “ทำมาก็ปีแล้ว”

คราวนี้เขามองหน้าผม แหวตาเป็นประกายวาว แต่ดูไร้อารมณ์ความรู้สึก เจียบอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบ “สอปี” เสียงเขาเบากว่าปกติ “เงินปมี ต้อเอาให้ด่าน ต้อส่งเงินไปพม่า”

“ด่านที่ไหน” ผมยังถาม

แม่สอด” เขาตอบพลางยกแผ่นโรตีมาโรยนมข้น

“ส่งเงินกลับพม่าด้วย” ผมถาม คราวนี้เขายิ้มน้อย ๆ “ใส่มขันทนิดหน่อยนะ น้ำตาลไม่ใส่”
ผมพูดย้ำ “แล้วพักอยู่ที่ไหนรี” ผมถามต่อ

“เข่าบ้านอยู่” เขาตอบ “อยู่กับเมีย”

“เมียเป็นคนไทยหรือพม่า” ผมถาม

“พม่า มาอยู่ด้วยกัน” เขาตอบเหมือนจะวางใจผมทุกอย่าง

(สุวิชานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 116)

จากตัวบท ลูกคำโรตีชาวไทยเป็นฝ่ายเปิดเรื่องชวนสนทนาระหว่างโรตี ด้วยการถามถึงประเทศต้นทางที่มาจากมา จำนวนของแป้งโรตีที่ขายได้ รวมไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชายขายโรตีในประเทศไทย บทสนทนาถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เปิดให้เห็นภาพชีวิตของคนขายโรตีชาวโรตียงญาจากรัฐยะไซในด้านมุมที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแผ่นดินต้นทางของเขาคือประเทศพม่า บทสนทนาไม่เพียงแต่ทำให้ทราบว่าเขาเป็นใคร ทำอะไร และมาจากไหน หากสิ่งสำคัญ คือ บทสนทนาดังกล่าวได้ทำให้เกิดการรับรู้ถึงเรื่องราวชีวิตเบื้องหลังของโรตียงญา มากขึ้น จากการตอบคำถามของคนขายโรตีที่ไม่เพียงแต่ให้ข้อเท็จจริงแต่ยังเผยถึงอารมณ์สะท้อนใจและความเจ็บปวดของโรตียงญาที่ถูกกระทำจากทหารพม่าอีกด้วย

กล่าวได้ว่า โรตีเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเผยตัวของโรตียงญาสู่ชุมชน และเรื่องเล่าจากโรตีกี่กระเพื่อมไหวและขยายขอบเขตไปอยู่ในความคิดและการครุ่นคำนึงของลูกคำโรตี/คนในชุมชน ดังตัวอย่างการยกเรื่องราวของโรตียงญามาเป็นหัวข้อสนทนาในชีวิตประจำวันของคุณสามีภรรยา หลังจากที่ได้อุดหนุนโรตีจากชายโรตียงญา ในเรื่องสั้น “โรตีโรตียงญา” ดังนี้

หนึ่งวันต่อมา ผมก็ยังพูดกับเธอถึงคนขายโรตีโรตียงญา ไม่บนโต๊ะกินข้าวก็ระหว่าง ขับรถ
เพลิน ๆ ไม่นอนขัดจังหวะช่วงอ่านหนังสือก็เป็นช่วงผมปลุกต้นไม้ต้นใหม่ หรือไม่กี่หยอนเมล็ด
ลงแปลงผัก เรื่องหนึ่งที่เราพูดคุยไปถึง ไม่พ้นเหตุการณ์ชาวโรตียงญาที่หนีลงเรืออพยพไปอยู่
ประเทศอื่น และโดนจับขังเป็นอยู่เยี่ยงสัตว์จากกลุ่มมิจฉาซีพตามเกาะที่ไม่มีใครเข้าไปถึง

(สุวิชานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 121)

ด้วยรสชาติของโรตีหนึ่งแผ่น ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ถูกเนรเทศออกจากแผ่นดินเดิมของตนและ
ร่อนเร่ไปอย่างไม่รู้ชะตากรรมก็เข้ามาติดอยู่ในใจของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังตัวอย่างข้างต้น น่าสนใจว่า เมื่อเอ่ย
ถึง “คนขายโรตีชาวโรตียงญา” พวกเขาอยู่ในบริบทของการทำกิจกรรมที่ล้วนแสดงถึงการสร้างสรรค์ การให้
พลังกำลัง และให้คุณประโยชน์แก่ชีวิต ไม่ว่าจะเป็น “บนโต๊ะกินข้าว” “อ่านหนังสือ” “ปลุกต้นไม้ต้นใหม่”
และ “หยอนเมล็ดลงแปลงผัก” จะเห็นว่าหัวข้อการพูดคุยถึงเรื่องโรตียงญาอยู่ในช่วงเวลาของการเป็นกิจกรรม
สร้างสรรค์ เรื่องราวของพวกเขาไม่ได้เป็นเพียงบทสนทนาด้านเวลา หากแต่อยู่ในช่วงขณะความคิดของผม
ผู้ซื้อโรตีและรู้เรื่องราวของพวกเขาโรตียงญา ในการสนทนาเรื่องของโรตียงญาที่เต็มไปด้วยความเห็นอกเห็นใจ
และเอาใจช่วยนั้น เป็นเช่นเดียวกับกรับประทานอาหาร การอ่านหนังสือ การปลุกต้นไม้ และการหยอนเมล็ด

พันธุ์บนแปลงผัก นั่นคือ การมีความหวังถึงการมีชีวิต และการหวังถึงว่าชีวิตนั้นจะได้มีโอกาสเติบโตงอกงาม ชีวิตของคนชายโรตีสาวโรธิงญา

การปรากฏของมนุษย์โรตีสาวโรธิงญาในเรื่องสั้นไทยจึงเป็นการเปิดให้เห็น “ชีวิตมนุษย์ผู้ด้อย” ที่จะดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในการทำงานอาชีพของตน ซึ่งคุณสมบัตินี้ดังกล่าวก่อรูปอัตลักษณ์ในด้านบวกให้แก่คนโรธิงญาในบทบาทการเป็นคนทำมาหากินคนหนึ่งในสังคม ดังตัวอย่างการเน้นย้ำให้เห็นด้านที่อดทนสู้ชีวิตของคนโรธิงญาผ่านการถ่ายทอดของตัวละครสามีที่เล่าเรื่องของโรธิงญาให้ภรรยาที่รอโรตีสวยในรถไฟ

ผมมองผ่านกระจก เห็นรถเข็นเดินต่อไปตามถนนเล็กลงเรื่อย ๆ จนขนาดเท่า หัวไม้ขีดไฟ
“เขาเช่าบ้านอยู่ที่นี่เอง หนองคุ่ม วังเวียงกระติง ใกล้อนุสาวรีย์วันนั้นแหละ” ผมพูด
“กับแฟนเค้านะ วันนี้ไม่ได้มา กว่าจะได้แบ่งมาก็ยากลำบากเชียว”

“ยังไง” เสียงเธอสงสัย

“ต้องสั่งแม่ค้าเร่จากตลาดลวงหน้า นัดไปรับของ ต้องจ่ายเงินสดนะ เสร็จแล้ว
เอาแบ่งมาฝากใส่ตู้เย็นไว้กับบ้านใกล้ ๆ” ผมพูดไม่ทันจบ เธอแทรกขึ้นมาทันที “เขาคงไม่มีตู้เย็น”

“แน่ละสิ ตู้เย็นราคาบาทสองบาทเสียเมื่อไหร่” ผมเริ่มแกะโรตีสไลซ์มากิน “รสชาติดีนี้
ไม่ต้องไปหาโรตีสไลซ์ที่ไหนแล้ว โรตีสาวโรธิงญานี้แหละ”

(สุวิษานนท์ รัตนกมล, 2560, น. 120)

นอกจากการให้ภาพสีผิวเข้มดำเพื่อบ่งบอกอัตลักษณ์ความเป็นโรธิงญาซึ่งถูกเน้นย้ำขณะ
นัดแบ่งขายโรตีสไลซ์แล้ว ตัวบทยังได้ขยายคุณสมบัตินี้ของโรธิงญาในด้านที่แสดงถึงความขยัน และการอดทนสู้กับ
ความยากลำบากในอาชีพการขายโรตีสไลซ์ของคนพลัดถิ่นเช่นพวกเขา การยึดอาชีพขายโรตีสไลซ์ของคนโรธิงญาจึงไม่ได้
เกิดขึ้นอย่างง่ายดายหรือฉาบฉวย หากแต่ต้องมีทั้งความรู้ ความอดทน และความตั้งใจจริง ด้วยเพราะอาชีพ
ขายโรตีสไลซ์นี้เองที่เปิดพื้นที่ให้โรธิงญามีโอกาสเชื่อมตนเองกับผู้อื่น ๆ ในชุมชน กล่าวคือ ก่อนจะมาถึงการเผยตัว
(appearing) สู่ชุมชนในฐานะพ่อค้าโรตีสไลซ์ โรธิงญาได้เชื่อมตนเองกับผู้อื่นในชุมชนตั้งแต่การสั่งแบ่งจากแม่ค้าเร่
ที่ตลาด และการนำแบ่งมาฝากใส่ตู้เย็นไว้กับบ้านใกล้ ๆ การปรากฏของพ่อค้าโรตีสาวโรธิงญาในเรื่องสั้นไทยจึงเป็น
เรื่องของการจัดวางชาติพันธุ์โรธิงญาให้อยู่ในระนาบสัมพันธ์กับชุมชน ไม่ใช่การจัดชั้นสูงต่ำเชิงอำนาจในตรรกะ
แบบตำรวจ (the police) การก่อรูปอัตลักษณ์โรธิงญาในบทบาทของการเป็นคนชายโรตีสาวโรตีสาวจึงเข้ามาสร้างการรับรู้
เรื่องโรธิงญาให้กับสังคมในมุมใหม่ เป็นด้านมุมที่เผยตัวต่อกันและกัน

เรื่องสั้นเรื่อง “คนชายโรตีสไลซ์ที่ขี้เหร่ที่สุดในโลก” ของ อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ เล่าถึงตัวละคร
“ผม” นักศึกษามหาวิทยาลัยที่สนใจขายขายโรตีสไลซ์ที่ประตูเชิงรากเพราะเป็นคนชอบกินโรตีสไลซ์ ตัวละครผมผู้เป็นทั้ง
“นักศึกษา” และเป็น “ลูกค้าโรตีสไลซ์” มีความสำคัญในฐานะการเป็นผู้สัมภาษณ์และซักถามพ่อค้าโรตีสาวโรธิงญา
การเป็นหนุ่มนักศึกษาที่เข้าไปผูกมิตรกับโรธิงญาชายโรตีสไลซ์ สนทนาเก็บความถึงเหตุแห่งการมาขายโรตีสไลซ์และนำ
เรื่องของคนชายโรตีสาวโรธิงญาไปเขียนเป็นบทกวีและส่งเข้าประกวดนั้น นับเป็นการสร้างพื้นที่ให้แก่ชาติพันธุ์

โรตียงญาให้พวกเขาได้ปรากฏตัวและถูกมองเห็นในสังคม ดังตัวบท

ด้วยการฟังคนขายโรตีเล่าเรื่องราวหลายต่อหลายครั้ง ผมพยายามปะติดปะต่อและเก็บประเด็นสำคัญมาเขียนเป็นบทกวีชิ้นหนึ่ง ให้ชื่อบทกวีเช่นเดียวกับฉายาที่ผมตั้งให้กับชายผิวเข้มคนที่เคยนึกหมั่นไส้ ‘คนขายโรตีที่ขี้เหร่ที่สุดในโลก’ ช่างบังเอิญเสียด้วยที่บทกวีชิ้นนี้สามารถคว้ารางวัลดีเด่นจากการประกวดมาได้

(อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2560, น. 28)

การสนทนากับพ่อค้าโรตีของหนุ่มนักศึกษาจนทำให้รู้ว่าคนขายโรตีเป็นชาวโรตียงญาไม่ใช่ชาวอินเดียหรือบังกลาเทศอย่างที่นึกคิด ทำให้ภาพเหมารวมที่เคยมองคนขายโรตีทุกคนเป็นแขก เป็นอินเดีย ศรีลังกาหรือบังกลาเทศถูกลบสลายไป ดังนั้น เมื่อตัวละครหนุ่มนักศึกษาได้เริ่มต้นเข้าไปสนทนาพูดคุยจนทราบว่าพ่อค้าโรตีเป็นชาวโรตียงญา เรื่องราวเฉพาะชาติพันธุ์และเฉพาะประเทศจึงปรากฏขึ้น

ทุกครั้งที่ผมชวนคุยและถามถึงการเข้ามาเมืองไทย พ่อค้าโรตีจะขบกรามแน่น ดวงตาคมองหม่นระอุร้อนผ่าว พริ้งพริ้วถ้อยคำระบายความคับแค้นใจจนเกลี้ยงอกเขามักแสดงออกให้ผมเห็นภาพผ่านน้ำเสียงเสมอ ถึงความรู้สึกเกลียดชังชาวพม่าที่ปลุกไสเขาออกมาจากถิ่นเดิม ชายผิวเข้มคาดหวังว่าสักวันหนึ่งเขาจะหาทางแก้แค้นชาวพม่าให้ได้ ตอนนั้นผมยังไม่เข้าใจนักถึงปมปัญหาแท้จริงที่ทำให้พ่อค้าโรตีต้องเดินทางมาจากอาระกันและจงเกลียดจงชังชาวพม่า เพียงยืนฟังอย่างนิ่งเงียบ มิได้แสดงความเห็นทามกลางกลิ่นระเหยอวลกรุ่นของแป้งทอดผสานเนย

(อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2560, น. 28)

จากตัวอย่างข้างต้น พ่อค้าโรตีอยู่ในบทบาทของ “ผู้พูด” ที่บอกเล่าและระบายความคับแค้นใจที่มีต่อชาวพม่า ในขณะที่หนุ่มนักศึกษาอยู่ในบทบาทของการเป็น “ผู้ฟัง” อย่างนิ่งเงียบ ไม่สนับสนุนและไม่เห็นแย้ง การเต็มใจรับฟังทำให้เกิดความไว้วางใจและเกิดมิตรภาพที่ตามมาด้วยการพูดคุยในเรื่องอื่น ๆ ความสัมพันธ์ของคนทั้งคู่จึงไม่ได้เป็นเพียงพ่อค้ากับลูกค้า แต่คือ เพื่อนผู้ระบายและเพื่อนผู้รับฟังในชะตากรรมอันเกิดจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองในประเทศตน ประเด็นสำคัญ คือ เมื่อพ่อค้าโรตีได้เผยตัวว่าตนเองคือโรตียงญา ความเป็นโรตียงญาของเขาก็ไม่ได้นำไปสู่ข้อจำกัดหรือจุดจบด้วยการถูกจับกุมขังหรือถูกผลักดันให้กลับประเทศ ตรงกันข้าม การเผยตัวดังกล่าวกลับค่อย ๆ สร้างพื้นที่ให้สังคมเห็นถึงการมีอยู่ของเขา และรับรู้เรื่องราวของชาติพันธุ์โรตียงญามากขึ้นผ่านบทสนทนาขณะโรตี

กล่าวได้ว่า ในอาณาเขตขนาดหนึ่งรถเข็นของคนขายโรตีชาวโรตียงญาได้สร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ชาวโรตียงญา ด้วยการทำให้บทสนทาระหว่างโรตีเป็นพื้นที่แห่งการเล่าเรื่องของโรตียงญา นักเขียนได้เปิดพื้นที่ให้ชาติพันธุ์โรตียงญา “พูด” และ “บอกเล่า” ถึงเหตุแห่งการกลายมาเป็นคนขายโรตี นอกจากนี้ เรื่องเล่าของโรตียงญาในบริบทของการเป็นพ่อค้าโรตียังได้ให้เสียงและสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์โรตียงญา

ทั้งมวลที่ไม่เคยมีโอกาสพูดมาก่อน ที่สำคัญ การเปล่งเสียงพูดในบทบาทของการเป็นพ่อค้าโรตีเป็นเสียงที่ถูกได้ยิน และได้รับการรับฟัง เป็นการพูดที่สร้างคุณค่าและความหมายทางชาติพันธุ์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง ส่งผลให้เกิดการรับรู้ถึงการมีอยู่ของชาติพันธุ์โรตีสัญญาในชุมชน ดังตัวอย่างบทสนทนาของคู่สามีภรรยาเมื่อพูดถึงคนขายโรตี ชาวโรตีสัญญาหลังจากที่ได้พูดคุยกัถามประวัติความเป็นมา

“ไม่บอกให้เขาแะไปขายที่ไร่บ้าง” เธอพูด

“เขาบอกเดินผ่านทุกวัน แต่ไม่กล้าเดินเข้ามา เขาเกรงใจหรือกลัวก็ไมรู้นะ อาศัยขายไปตามถนนนั่นแหละ” ผมพูด

“คนหากินสุจริต เมืองไหน ๆ ก็อยู่ได้ ยิ่งทำอาหารอร่อยด้วย ยิ่งต้องให้โอกาสเขาทำกินว่ามั๊ย” เธอพูดพลางหยิบโรตีสักก้อนหอมกินอย่างเอร็ดอร่อย

(สุวิษานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 121)

บทสนทนาของลูกค้าโรตีสัญญาชาวไทยได้เข้ามาสร้างมโนทัศน์ที่มีต่อโรตีสัญญาในมุมที่ต่างออกไปจากมุมมองเรื่องความมั่นคงของรัฐ นั่นคือ การให้ภาพของโรตีสัญญาในฐานะการเป็นคนทำมาหากินสุจริต ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยรายได้ที่มาจากประกอบอาชีพขายโรตี ด้วยบทสนทนาและรสชาติโรตีสจึงนำไปสู่การเปิดใจกว้างและเปิดใจรับโรตีสัญญาให้มีตำแหน่งที่ในสังคมโดยไม่พลัดไสและกีดกันออกจากสังคม กล่าวได้ว่า ในเรื่องสั้นไทยยุคใหม่ โรตีสัญญาได้สร้างพื้นที่ทางสังคมจากการเชื่อมตนเองเข้ากับชุมชน โดยมี “โรตี” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้โรตีสัญญาออกจากภาวะ “ความเป็นอื่น” (otherness) ไปสู่อัตลักษณ์โรตีสัญญาที่มีโรตีเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพตนจากการก่อรูปของคุณสมบัติและคุณลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์โรตีสัญญาที่ปรากฏในเรื่องสั้นไทย

2. โรตี โรตีสัญญาและแผ่นดินพม่าในเรื่องสั้นไทย

การเสนอภาพโรตีสัญญาขายโรตีในเรื่องสั้นไทย นอกจากจะแสดงให้เห็นการก่อรูปอัตลักษณ์ของโรตีสัญญาจากการแสดงคุณลักษณะและคุณสมบัติ ด้วยวิถีทางชาติพันธุ์และฝีมือการทำโรตีที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ชาติพันธุ์โรตีสัญญาแล้ว สิ่งหนึ่งที่มาพร้อมกับความเป็นชาติพันธุ์โรตีสัญญาอย่างแยกกันไม่ได้ คือ การเป็นชาติพันธุ์ที่เคยอยู่ในปกครองของประเทศพม่า ดุลยภาค ปรีชาวิเศษ (2558) กล่าวถึงความขัดแย้งของพม่ากับโรตีสัญญาในสถานการณ์ปัจจุบันว่า ชนวนโรตีสัญญาล้วนเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับความขัดแย้งทางศาสนา ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองศาสนาระหว่างขบวนการพุทธนิยมกับอิสลามนิยม ภาวะตึงตันในการเรียกร้องผลประโยชน์โรตีสัญญาผ่านสนามการเมืองรัฐยะไข่ การขับไล่กีดกันโรตีสัญญาผ่านนโยบายการเมืองการทหารของรัฐบาลเมียนมา ตลอดจนความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจความมั่นคงระหว่างเมียนมากับบังกลาเทศ และการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แตกต่างกันของรัฐที่ได้รับผลกระทบจากการอพยพโรตีสัญญา เพราะฉะนั้นปมโรตีสัญญาจึงผูกพันเกี่ยวเชื่อมโยงอย่างลึกลับกับความขัดแย้งและความรุนแรงหลากหลายมิติ

ในเรื่องสั้นไทย ภาพแผ่นดินพม่าในทรงจำและความนึกคิดของโรตียาปรากฏขึ้นในฐานะของความ เป็นอื่น เป็นแผ่นดินที่เก็บกักความทรงจำเลวร้ายจากการถูกรัฐบาลพม่าบีบคั้นเอาจากชีวิต ดังที่ ดุลยภาค ปรีชารัชช (2558) กล่าวว่า สำหรับกรณีชาวโรตียา พบว่า การใช้ความรุนแรง คือ แนวทางหลักที่รัฐบาลเมียนมา เลือกใช้เพื่อขจัดขับไล่ชนโรตียาออกนอกประเทศ สอดคล้องกับงานศึกษาของอเนกชัย เรื่องรัตนากร (2562) ที่อธิบายว่า ความขัดแย้งรุนแรงระหว่างศาสนาในรัฐยะไข่ในเดือนมิถุนายน-ตุลาคม ค.ศ. 2012 ลุกลามมาถึง ระดับที่ชาวมุสลิมโรตียาตกเป็นเหยื่อในการกำจัดชาติพันธุ์ (Ethnic cleansing) (“การกำจัดชาติพันธุ์” คือ การบังคับให้มีการโยกย้ายถิ่นฐานของประชากร ด้วยการปลัดดัน การขู่คุกคาม การฆาตกรรม และการข่มขืน) ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพและความมั่นคงของโลก

ความขัดแย้งรุนแรงที่เกิดขึ้นส่งผลให้ชาติพันธุ์โรตียาอพยพหนีออกมาจากแผ่นดินพม่าเป็นจำนวนมาก ในเรื่องสั้นไทย การแสดงถึงความความรุนแรงที่ทหารพม่ากระทำต่อชาวโรตียานั้นปรากฏในรูปของการ กักเก็บไว้ในทรงจำและความคิดของชาติพันธุ์โรตียา และปลดปล่อยความทรงจำขมขื่นนั้นออกมาในขณะที่สนทนา ระหว่างทำโรตี

2.1 ความทรงจำถึงแผ่นดินพม่า และโรตียาในทรวงกันดารแห่งชีวิต

เรื่องสั้นเรื่อง “โรตีโรตียา” ของสุวิชานนท์ รัตนกิมล นำเสนอภาพปรากฏของโรตียาที่ขาย โรตีในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง สิ่งที่น่าสนใจ คือ นักเขียนได้แนะนำตัวละครชาติพันธุ์โรตียาด้วยการนำผู้อ่านท่องไป บนถนนสายที่เต็มไปด้วยหลุมบ่อ สะเทินสะเทือนต่อการเดินทาง และยังเป็นภูมิทัศน์แห่งความแล้งไร้ ห่างไกล ชุมชนและผู้คน

ถนนเส้นนี้มุ่งตรงไปยังอนุสาวรีย์ว้าว ผลตความเร็วรถลงแทบจะเหลือเท่าเต่าคลาน เธอบนทันที ไม่น่าผ่านมาทางนี้เลย ก็ครั้ง ๆ ก็เหมือนเดิม ไม่เคยดีไปกว่านี้ ผมเงยบมอง ไปข้างหน้า พวงมาลัยรถสะบัด รู้สึกได้ถึงล้อกำลังขำหลบหลุมบ่อ บนถนนลาดยาง ที่ไม่เหลือสภาพเดิม ถนนเส้นนี้ทั้งปีไม่เคยราบเรียบ อย่างกับศิลปะจัดวางที่มุ่งสะท้อน ให้เห็นถึงความขรุขระยากลำบาก และหลบซ่อนตัวอยู่ไกลหูไกลตา

(สุวิชานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 109)

สภาพถนนอันขรุขระและห่างไกลความเจริญจากอาคารบ้านเรือนและความเป็นชุมชน คือ ถนนเส้นเดียวกับที่โรตียาเข็นรถขายโรตี องค์กรประกอบของฉากข้างต้นแสดงถึงการถูกละทิ้ง ไม่ใส่ใจจะบำรุง ดูแลหรือซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดี เช่นเดียวกับสภาพคนโรตียาที่ถูกเหวี่ยงออกจากแผ่นดินเกิดของตน มาสู่พื้นที่แห่งแผ่นดินใหม่ ขรุขระยากลำบากหากแต่ยังมีชีวิต ดังตัวบทบรรยายถึงหลุมบ่อและสภาพถนน ที่ไม่ต่างกับทรวงกันดารแห่งชีวิตและความโดดเดี่ยวทางชาติพันธุ์โรตียาในทิศทางของแผ่นดินอื่น อย่างไรก็ตาม องค์กรประกอบหนึ่งที่ทำให้การปรากฏของโรตียาในภูมิทัศน์อันแล้งไร้กลับมีสัญญาณแห่งชีวิต คือ “โรตี”

เขากำลังพลิกแผ่นแป้งบนกระทะร้อน คริมสีเหลือง ๆ เตือดปุด ๆ หลอมเป็นเนื้อเดียวกับไข ปรุงร่างพอมสูงพิดำเข้ม หลังมือเห็นเส้นเอ็น กางเกงขายาวเก่า ๆ รองเท้ายางเบื่อนฝุ่น เข้าองค์ประกอบกับฟุ้งไร้อัยกว้าง ๆ ยิ่งชวนให้รู้สึกเว้งว่างอย่างภาพเขียนสีของโมนเ

(สุวิษานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 115)

ตัวบทให้ภาพตัดกันระหว่างสีสันอันโลดเต้นของโรตีในกระทะกับความเก่ามัวของเสื้อผ้า คริมสีเหลือง ๆ เตือดปุด ๆ หลอมเป็นเนื้อเดียวกับไข ตัดกับ กางเกงขายาวเก่า ๆ รองเท้ายางเบื่อนฝุ่น โรตี ถูกทำให้มีชีวิตและกลายเป็นชีวิตของผู้ชายโรตี ขณะเดียวกันการเป็นชาติพันธุ์โรตึงญากลับถูกทอนชีวิตลงให้เหลือเพียง กางเกงขายาวเก่า ๆ รองเท้ายางเบื่อนฝุ่น ทั้งต้องเนรเทศตัวเองมาโดดเดี่ยวอยู่ในฟุ้งไร้อัย กับรถเข็นชายโรตี อยากรู้ก็ดี เมื่ออยู่ในบริบทของการได้ทำโรตี ชาวโรตึงญาก็ฟื้นคืนชีวิตด้วยอากัปกิริยาที่แคล่วคล่อง กระฉับกระเฉง และเต็มอกเต็มใจในการทำโรตีให้ลูกค้า ดังตัวอย่าง

“ไม่หวานนะ ไม่ใส่น้ำตาล” เธอพูด ผมบอกต่อทันที

“คับ ๆ ม่ายวานนะคับ” เขาพูดพลางตอกไขลงไปในแก้วพลาสติกแล้วคน ๆ ๆ อย่างชำนาญ

“ไม่ใส่น้ำตาลนะ อ้อยคงไม่ว่าอะไรหรอก” ผมพูดพลางมองไปยังป้าอ้อยกำลังโบกใบไม้มาถูรอบตัว “ดีนะ เหลือต้นฉำฉาไว้ให้ได้ร่มเงา ชายทุกวันมัย”

“ทุกวันคับ” เขาตอบพลางคว้าตะหลิวไปตักหม้อน้ำมัน แล้วมาจับแผ่นโรตีอีกครั้ง

(สุวิษานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 112)

การเป็นคนชายโรตี คือ ชีวิตที่ชาวโรตึงญาเลือกและประกอบสร้างขึ้นใหม่ด้วยตัวเอง การเป็นพ่อค้าโรตีที่มีลูกค้าอุดหนุนแม้โดดเดี่ยวอยู่กลางภูมิทัศน์อันกันดารก็ยิ่งแสดงออกซึ่งความเบิกบานด้วยความหวังในชีวิต ตรงข้ามกับภาวะอารมณ์ยามต้องนึกถึงแผ่นดินเกิด ความเว้งว่างของภูมิทัศน์ได้ทำหน้าที่สอดคล้องไปกับสภาพจิตใจและภาวะอารมณ์ของโรตึงญาชายโรตีเมื่อต้องตอบคำถามที่เชื่อมโยงไปถึงแผ่นดินพม่าและทหารพม่า ดังตัวอย่าง

“ชายดีสิ วันละห้าสิบสามสิบก่อน” ผมพูด “ทำมาก็ปีแล้ว” คราวนี้เขามองหน้าผม แววตาเป็นประกายวาว แต่ดูไร้อารมณ์ความรู้สึก เจียบอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบ

“สอปี” เสียงเขาเบาว่าปกติ “เงินบมี ต้อเอาให้ด่าน ต้อส่งเงินไปพม่า”

“ด่านที่ไหน” ผมยังถาม

“แม่สอด” เขาตอบพลางยกแผ่นโรตีมาโรยนมข้น

(สุวิษานนท์ รัตนกิมล, 2560, น. 116)

ตัวบทถ่ายทอดให้เห็นภาวะของการตกอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับด้านทหาร และประเทศพม่าที่โรตียงญาไม่สามารถปฏิเสธได้ ลักษณะอาการที่ “เจียบอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบ” และ “เสียงเบา กว่าปกติ” เมื่อถูกถามถึงการใช้ชีวิตชายโรตีและต้องส่งเงินให้दानที่แม่สอดได้ส่งผ่านอารมณ์สะเทือนใจในการรับรู้ถึงชีวิตและชะตากรรมของชาติพันธุ์โรตียงญา เป็นทุกรกัณคารแห่งชีวิตที่ไม่เคยราบเรียบเช่นเดียวกับสภาพ ถนนสายที่ทอดไปสู่คนชายโรตีชาวโรตียงญา

2.2 โรตียงญาและการข้ามพื้นที่สู่สถานะใหม่: การท้าทายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เรื่องสั้นเรื่อง “คนชายโรตีที่ขี้เหร่ที่สุดในโลก” ได้นำเสนอให้เห็นถึงการต่อสู้ต่อรองของคน โรตียงญาในประเทศไทยที่พยายามจะออกไปจากการถูกจัดชั้นสูงต่ำที่ถูกกำหนดโดยรัฐบาลพม่า ซึ่งเป็นส่วน สำคัญในการควบคุมชาติพันธุ์โรตียงญาผ่านการจัดประเภทแยกแยะทางสังคม ปีแอร์ บูร์ดีเยอ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส (Bourdieu, 1977 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2561) กล่าวถึงความสัมพันธ์ เชิงอำนาจในรูปของการจัดประเภทแยกแยะทางสังคมว่า ระบบการจัดประเภทแยกแยะต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องเพศ อายุ อาชีพ ตำแหน่ง ชนชั้น ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนทำให้ข้อห้ามหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมดูเป็นธรรมชาติ ส่วนวิธีที่จะต่อสู้กับอำนาจแบบนี้ คือ ทำให้เกิดการลัดวงจร หรือทำให้การไหลเวียน ของระบบการจัดประเภทแยกแยะเหล่านี้เกิดการสะดุด ระบบการจัดประเภทแยกแยะในสังคมทำหน้าที่ผลิตซ้ำ/ ตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคม ในทางกลับกัน การละเมิดข้อห้าม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม ถือเป็นการคุกคาม ทำทลายระบบการจัดประเภทแยกแยะทางสังคม

ในระบบของการจัดประเภทแยกแยะทางสังคม โรตียงญาอยู่ในสถานะทางชาติพันธุ์ที่ต้องฟัง คำสั่งจากรัฐบาลพม่า ผู้กำหนดว่าอนุญาตให้ทำอะไรและไม่อนุญาตให้ทำอะไร อย่างไรก็ตาม หากออกจากอำนาจ ที่กำหนดว่าใครเป็นใครในสถานะใดเมื่ออยู่ในบริบทสังคมของพม่ามาอยู่ในบริบทสังคมของประเทศไทย การจัด ประเภทแยกแยะทางสังคมระหว่างโรตียงญาและพม่าก็ถูกท้าทายและทำให้สั่นคลอน จากข้อเท็จจริงที่ว่า ในพื้นที่ ประเทศไทย ทั้งชาวพม่าและชาวโรตียงญาต่างอยู่ในสถานะไม่ต่างกัน คือ เป็นแรงงานต่างด้าวซึ่งโดยมากลักลอบ หนีเข้าเมืองมาอย่างผิดกฎหมาย ดังนั้น ในพื้นที่ของประเทศไทย โรตียงญาจึงตั้งตนขึ้นมาในสถานะใหม่เพื่อ หลบเส้นแบ่งการจัดประเภททางสังคมแบบเดิมออกไป แล้วลากเส้นแบ่งใหม่ที่มีการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตน ในฐานะการเป็นผู้ซื้อบริการอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าชนพม่าผู้อยู่ในฐานะการเป็นหญิงสาวชายบริการ

จากตัวบทเรื่องสั้น “คนชายโรตีที่ขี้เหร่ที่สุดในโลก” เมื่อชาวโรตียงญาข้ามพรมแดนมาสู่การ เป็นคนชายโรตีในประเทศไทย ประกอบอาชีพจนสนิทคุ้นเคยกับหนุ่มนักศึกษาลูกค้าโรตี ความสนิทสนมทำให้เขา เริ่มต้นเล่าเรื่องของตนเอง บอกเล่าประสบการณ์การไปเที่ยวผู้หญิงให้แก่หนุ่มนักศึกษาฟัง เริ่มจากหญิงสาว จากฝั่งแม่น้ำโขงที่สมุทรปราการก่อนจะข้ามไปสู่หญิงสาวจากประเทศพม่าที่มหาชัย

คืนหนึ่งขณะผมยืนซื้อโรตียูหน้าเซเว่น เพื่อนผิวเข้มจากอาระกันร้องถามขึ้นว่า

“ไปด้วยกันไหม สมุทรปราการ สามร้อย”

เขาเอ่ยชวนผมให้ไปเที่ยวแหล่งค้าบริการทางเพศ โดยผู้ให้บริการเป็นสาวแรกรุ่นที่ข้ามฟากมาจากฝั่งแม่น้ำโขง ...

นับแต่คืนนั้น เมื่อคนขายโรตีพบหน้าผมคราใดก็จะออกปากร้องชวนไปสมุทราปราการด้วยกันเสมอ เขามักจะเล่าถึงประสบการณ์ที่ได้ลิ้มลองมาอย่างละเอียดลออราวกับเป็นพวกที่ส่งการบ้านในเว็บบอร์ดนักท่องเที่ยวตระเวนราตรี ไม่เพียงเท่านั้นบั้งชาวโรธินยังทำท่าทางประกอบอีกด้วย โดยเฉพาะการขยับโยกเอวกระเด้าถี่ ๆ จนหลายครั้งสาวที่เดินผ่านหน้าร้านเหล้าถึงกับมองและเดินเลี่ยงหนีออกห่าง ผมต้องห้ามปรามมิให้เขาทำท่าทางที่ไม่เหมาะสมแบบนั้นอยู่เนื่อง ๆ

(อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2560, น. 30)

จากตัวบทจะเห็นว่าเมื่ออยู่ในพื้นที่การขายโรตีของตน พ่อค้าโรตีชาวโรธินสามารถแสดงออกทางความคิดและการกระทำของตนอย่างที่ต้องการ ดังจะเห็นจากการเป็นฝ่ายเอ่ยปากชวนหนุ่มนักศึกษาไปเที่ยวผู้หญิงด้วยกัน รวมทั้งแสดงท่าทางประกอบกิจกรรมดังกล่าว และการเล่าถึงประสบการณ์ที่ได้ลิ้มลองมาอย่างละเอียดลออ รวมถึงการทำท่าทางประกอบ โดยเฉพาะการขยับโยกเอวกระเด้าถี่ ๆ ไม่เพียงเป็นการแสดงถึงความต้องการของผู้ชาย หากยังแสดงถึงการได้ชำระและปลดปล่อยในฐานะของการเป็นผู้กระทำที่เหนือกว่าดังที่ชายโรธินผู้นี้มักเลือกที่จะไปใช้บริการจากหญิงสาวที่ข้ามมาจากฝั่งโขงเท่านั้น ไม่ใช่กับหญิงขายบริการชาวไทยซึ่งหญิงสาวเหล่านี้อยู่ในสถานะของการเป็นแรงงานต่างด้าวซึ่งส่วนใหญ่ข้ามพรมแดนมาอย่างผิดกฎหมาย

ขณะหยุดยืนซื้อแป้งทอดผสานเนยที่รถเข็นของพ่อค้าผิวเข้ม ผมนึกสนุกจึงร้องถามอย่างคะนองปาก

“เป็นไงบ้าง ไม่เจอกันหลายเดือน เดียวนี้ไม่ไปสมุทราปราการแล้วหรือ”

มิตรสหายคนขายโรตีนิ่งไปครู่หนึ่ง ก่อนจะฉีกยิ้มกว้างยิงฟันขาว

“ไม่ไปแล้ว จะไปมหาชัยแทน คราวนี้จะเอาพม่ามั่ง”

เขาตอบพร้อมทำท่าขยับโยกเอวกระเด้าถี่ ๆ นัยน์ตาหมองหม่นส่อแวว เยาะหยันผมเห็นแล้วหัวเราะอย่างขำขึ้น

(อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2560, น. 30)

การ “ถ่ายทอด” ประสบการณ์การไปเที่ยวสาวขายบริการอย่างละเอียดลออให้กับหนุ่มนักศึกษาผู้เป็นเพื่อนและเป็นลูกค้าโรตีเจ้าประจำฟัง รวมไปถึงความหมายมันที่จะได้แสดงประสบการณ์ส่วนตัวต่อหญิงสาวชาวพม่าชาติพันธุ์ที่กดขี่ขี้ไล้และทำให้เขาต้องออกมาจากแผ่นดินเดิมของตนจึงไม่ได้เป็นเพียงการบอกเล่าเพื่อมุ่งแสดงอรรถรสในประสบการณ์ของการเป็นนักเที่ยวผู้ชำร่วยเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกที่ตอบโต้และ

พยายามถกความว่างโหวงในจิตใจอันมาจากการไม่เคยได้รับการยอมรับถึงการมีตัวตนของเขาผู้เป็นโรตียงญาตลอดมา การหมยมนั้นที่จะแก้แค้นเอาคืนชาวพม่าผ่านร่างกายของหญิงขายบริการชาวพม่าจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะลบเส้นแบ่งของการจัดชั้นสูงต่ำแบบเดิมไปสู่การลากเส้นแบ่งใหม่ที่ชาวโรตียงญาไม่ได้อยู่ในสถานะของการเป็นผู้ถูกกดขี่และผู้ถูกกระทำอีกต่อไป ดังนั้น การประกาศว่า “ไม่ไปแล้ว จะไปมหาชัยแทน คราวนี้จะเอาพม่ามั่ง” จึงเป็นการท้าทายและสั่นคลอนการจัดประเภทแยกแยะทางสังคมแบบเดิมที่กำหนดให้ชาติพันธุ์โรตียงญาอยู่ในสถานะที่ต่ำสุดทางสังคมเมื่อเทียบกับพลเมืองพม่า

ผมยืนกักมันวโรตีในหอกระตาศที่ฉีกแล้วเคี้ยวตุ้ย ๆ ครุ่นคำนึงถึงบางสิ่งบางอย่างบางที...การไปมหาชัยอาจเป็นวิธีแก้แค้นรูปแบบหนึ่งของคนชายโรตีที่ขี้เหร่ที่สุดในโลก!

(อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2560, น. 31)

เรื่องราวของโรตียงญาถูกฉายให้ชัดขึ้นจากความสัมพันธ์ของการเป็นลูกค้าที่อุดหนุนโรตี และพัฒนามาเป็นเพื่อนที่พูดคุยและรับฟังซึ่งกันและกัน เรื่องราวชีวิตอันขมขื่นของคนโรตียงญาถูกบอกเล่าผ่านโรตีสรสชาติหอมหวานแสดงบาดแผลแห่งความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวโรตียงญากับพม่าที่ไม่อาจสมานได้ การข้ามพื้นที่ของพ่อค้าโรตีชาวโรตียงญาในสถานบริการทางเพศที่ตั้งใจจะเจาะจงเลือกผู้หญิงจากประเทศพม่าจึงเปิดให้เห็นถึงรอยแผลทางประวัติศาสตร์ การถูกกระทำ ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามและถูกขับไล่ออกจากแผ่นดินเดิมของตนไปสู่การแก้แค้นเอาคืน ดังนั้น การเดินทางจากเชียงรากสู่สมุทรปราการและวางแผนที่จะไปมหาชัยจึงเป็นการเผยถึงความต้องการที่จะชำระพม่าผ่านร่างกายของหญิงสาวชาวพม่า ขณะเดียวกันก็เป็น การตอกย้ำให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ในอาเซียนที่ยังไม่สามารถประสานได้ในปัจจุบัน

บทสรุป

ในพื้นที่วรรณกรรม การนำเสนอภาพโรตียงญาทำให้โดดเด่นและมีความหมายอย่างน่าสนใจด้วยการใช้ “โรตี” เป็นเครื่องมือในการก่อรูปอัตลักษณ์โรตียงญาเพื่อสร้างการรับรู้ทางสังคมขึ้นใหม่ โดยการนำโรตียงญาออกจากแนวคิดเรื่องการจัดระเบียบสูงต่ำ การครอบงำ และการเก็บกดปิดกั้นไปสู่การเชื่อมต่อในระนาบที่สัมพันธ์กับภาคพลเมืองเป็นสำคัญเพื่อเปิดพื้นที่ให้โรตียงญาเข้ามามีส่วนร่วมในสังคม การเป็นโรตียงญาในบทบาทพ่อค้าโรตีจึงไม่เพียงแต่เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่โรตียงญาเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญ คือ ยังเป็นการทำให้เกิดการรับรู้เรื่องโรตียงญาทางสังคมในมิติที่ใหม่ ทำให้เสียงของโรตียงญาที่ไม่เคยมีความหมาย ได้ถูกรับฟังและมีความหมาย ทำให้ตัวตนที่ไม่เคยปรากฏได้ปรากฏและถูกมองเห็นในสังคม

บทบาทสำคัญของโรตี คือ การทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างโรตียงญากับชุมชนและสังคม อาชีพโรตีทำให้โรตียงญาที่มีพื้นที่ในสังคมอย่างไม่ถูกกีดกันออก ทั้งยังเป็นส่วนสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้เกิด “บทสนทนา” ขณะทำและรอโรตี บอกเล่าถึงมูลเหตุแห่งการอพยพออกจากแผ่นดินเกิดของตนมายังประเทศไทย ความเลวร้ายที่เกิดขึ้นในรัฐยะไข่เผยให้เห็นการเก็บกดปิดกั้นและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐบาลและทหารพม่ากับชาติพันธุ์โรตียงญา กล่าวได้ว่า การเป็นคนชายโรตีของชาวโรตียงญาได้นำผู้ซื้อโรตีเข้าไปสู่การรับรู้ในชะตากรรม

ของชาวโรฮิงญาทั้งหลายด้วยเสียงของโรฮิงญาโดยตรง สร้างแรงสั่นสะเทือนและทำให้เกิดการรับรู้ทางสังคม เรื่องโรฮิงญาในมุมมองที่ต่างไปจากที่เคยรับรู้มาก่อนหน้า เป็นการนำโรฮิงญาออกจากภาพของการเป็นมนุษย์เรือ (boat people) สู่การเป็นมนุษย์โรฮิงญาที่เชี่ยวชาญการทำโรตี และทำให้อาชีพโรตีเป็นเรื่องของการ “ประกาศตัว” (profess) เพื่อนำโรฮิงญาไปสู่การปรากฏในสังคมอย่างเปิดเผย เป็นโรฮิงญาที่มีตัวตนและได้รับการยอมรับจากสังคม

ความน่าสนใจของการเสนอภาพโรฮิงญาในเรื่องสั้นเรื่อง “โรตีโรฮิงญา” ของ สุวิษานนท์ รัตนกิมล และ “คนขายโรตีที่ซึ้งที่สุดในโลก” ของ อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ จึงอยู่ที่การเผยให้เห็นกระบวนการทำงานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกื้อหนุน/ปิดกั้นคนกลุ่มหนึ่งไว้ เป็นกลุ่มคน/ชาติพันธุ์ที่ถูกระบบสังคมจัดประเภทแยกแยะให้อยู่ในสถานะที่ไร้สิทธิ์ไร้เสียง ขณะเดียวกันตัวบทเผยให้เห็นถึงการท้าทายและการสั่นคลอนการจัดประเภทแยกแยะทางสังคมเพื่อตั้งคำถามกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และเปิดพื้นที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมโดยใช้โรตีเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ต่อรอง

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรสโปรดักส์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2553). *ความคิดทางการเมืองของฌาคส์ ร็องซีแยร์*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2561). *อำนาจไร้พรมแดน: ภาษา วาทกรรม ชีวิตประจำวันและโลกที่เปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ดุลยภาค ปรีชารัชช. (2558). *โรฮิงญา รัฐ ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ และความขัดแย้ง*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธานินทร์ สาละม. (2558). *ชาติพันธุ์กับสายสัมพันธ์ข้ามรัฐ*. ใน นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, พิเชฐ สายพันธ์, และ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ), *ชาติพันธุ์ใต้อำนาจ: เสียงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่*. (น. 63-103). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุวิษานนท์ รัตนกิมล. (2560). *รวมเรื่องสั้นสัตว์*. กรุงเทพฯ: คอกม้าหิมาลัย.
- อเนกชัย เรื่องรัตนกร. (2562). *บทบาทของอุดมการณ์ ‘พุทธศาสนา-ชาตินิยมสุดโต่ง’ กับ ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธะไซ่กับชาวมุสลิมโรฮิงญา*. ใน ปรีดี หงษ์สตัน และอัมพร หมาดเด็น (บรรณาธิการ), *ศาสนา กับความรุนแรง* (น. 78-155). กรุงเทพฯ: Illuminations Editions.
- อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ. (2560). *รวมเรื่องสั้นบ้านเป็นที่อยู่ของคนอื่น*. กรุงเทพฯ: สมมติ.